

Lunds domkyrka

55.7042, 13.1931

Det är svårt att säga när den första domkyrka i Lund egentligen byggdes. I Knut den heliges gåvobrev, daterat till 21 maj 1085, talas om en domkyrka byggd under 1080-talet, men mycket tyder på att det inte är samma domkyrka och att den nuvarande istället började byggas under tidigt 1100-tal när Lund blivit säte för ärkebiskopen.

Kyrkan uppfördes då av stenhuggare från Rhen och Italien, och dessa kom senare att få stor betydelse för kyrkobyggandes inte bara i det då Danska Skåne, utan även i den södra delen av det Svenska riket.

Domkyrkan invigdes den 1 september 1145. I Lundadomen sägs då ha funnits delar av Jesu träkors, delar av gravstenen som legat framför hans klippgrav, en liten del av hans födelsekrubba och av nattvardsbordet.

Och går vi fram cirka 150 år - till början av 1300-talet så var Lund då en betydelsefull Dansk kyrkostad. Här fanns då tjugosju kyrkor och åtta kloster.

Domkyrkan har renoverats och byggts till genom seklerna. Bland annat restaurerades kyrkan under första halvan av 1500-talet av den tyske byggmästaren Adam van Düren, som även bland annat uppfört Glimmingehus. Från denna tid är den norra korsflygeln, strävpelare med spännbågar, påbyggnad av tornen och ett brunnskar i kryptan.

Adam van Düren har bland annat skapat en skulptur av ärkebiskop Birger som vilar på sarkofagen i kryptan.

Den relief som är placerad i södra tvärskeppet är också skapad av van Düren, föreställande Sankt Laurentius med sin halster, Jungfru Maria med Jesubarnet samt Knut den helige.

Reliefen satt ursprungligen utomhus högt upp på en strävpelare.

I kryptan under koret hittar vi Jätten Finn som omsluter en pelare. Enligt legenden var det Jätten Finn som byggde domkyrkan åt en helig man vid namn Sankt Lars. För detta arbete skulle han ha sol och måne, alternativt den helige mannens ögon, såvida inte denne innan arbetets slut kunde säga Jättens namn. Sankt Lars fick emellertid höra en jättekvinna sjunga för sitt barn, att dess far Finn skulle komma hem med helgonets ögon. Sankt Lars skyndade då snabbt tillbaka till kyrkan, och just då Jätten skulle lägga slutstenen till bygget, uttalade Sankt Lars Jättens namn. Varvid Jätten Finn rusade ner i klippan där han omfamnade en pelare för att störta omkull hela kyrkan. Men just i det ögonblicket träffades han av solens strålar och förvandlades till sten - berättar legenden. Och där står Jätten Finn än i dag!

Huvudaltaret i kryptan är det äldsta altaret i hela kyrkan, invigt sommaren 1123 av ärkebiskopen Ascer. Denne sägs ha varit en from och kunnig man, men utan politisk begåvning, och han hamnade därför i skuggan av sina mer namnkunniga efterträdare biskop Eskil och Absalon Hvide.

I kryptan finns ett antal gravstenar. En av dessa avbildar Lave Axelssen Brahe och hans hustru fru Görvel Fadersdotter Sparre, som på 1500-talet var en av nordens rikaste kvinnor. Hon och hennes make begravdes ursprungligen i ett gravkapell på södra sidan av kyrkan, men gravstenen flyttades i början av 1800-talet ner till kryptan i samband med att hennes gravkor revs. Ett porträtt av fru Görvel Fadersdotter Sparre och hennes make herr Lave Axelssen Brahe finns i norra sidoskeppet.

Ärkebiskopsdömet avskaffades vid den danska reformationen år 1536, dess egendomar indrogs till kronan, och med det var storhetstiden slut för Lund.

Först i och med tillkomsten av universitetet mer än hundra år senare blev staden åter betydelsefull. Lunds domkyrka har en viktig del i historien om Lunds Universitet. Den första tiden var just domkyrkan platsen för undervisningen. Bland annat skedde teologernas föreläsningar i högkoret.

Vid en renovering av domkyrkan i slutet av 1800-talet utförde bildhuggaren Carl Johan Dyfverman huvuportalens bronsportar, som bland annat har bilder från både nya och gamla testamentet.

I norra tvärskeppet ligger dopkapellet, som förr var ärkebiskopens eget kapell. Dopkapellet används nu för mindre och mer privata andakter, och därför är det inte tillåtet att göra rundvandringar här. Dopfunten som är utförd i Gotländsk kalksten på 1200-talet är en så kallad paradisfont.

De målade fönstren i norr och öster är utförda 1930 av Emanuel Vigeland.

Och i den norra väggen finns den förre ärkebiskopen Andreas Sunesens sarkofag.

I absiden finns mosaik som tillkom i samband med att domkyrkoarkitekten Helgo Zettervall renoverade kyrkan i början av förra seklet. Uppdraget att utföra mosaiken gick till den danske konstnären Joakim Skovgaard, som tidigare bland annat utfört en uppmärksammas fresk i Viborgs domkyrka i Danmark. Mosaiken i Lunds domkyrkan som färdigställdes 1927 blev den äldre Skovgaards sista större verk. Trots att hade två medhjälpare som utförde själva arbetet ville den då sjuttioårige Skovgaard i varje del övervaka arbetet på plats.

Det magnifika altarskåpet skänktes till kyrkan år 1298 av fru Ide Pedersdotter Falk till Gladsax, och är förmodligen ett arbete från norra Tyskland. fru Ide Pedersdotter Falk var sin tids förmögnaaste kvinna i den danska Skåne. I sitt testamente skänkte hon bland annat gåvor till elva tjänare för att dessa skulle bli försörjda på sin ålderdom, något som var helt unikt för sin tid.

Altarskåpet stod ända fram till andra halvan av 1800-talet i absiden, men flyttades sedan runt till olika platser i absiden. Sedan mitten av 1900-talet står den dock åter på sin ursprungliga plats.

En gång var altarskåpet ännu större och mäktigare, försett med guld och figurerna var målade i klara färger.

Det hade då ytterligare två yttre dörrar. En del av figurerna i skåpet fanns tidigare i ett annat altarskåp från 1400-talet.

Ytterligare några är sannolikt skapade på 1600-talet av den skånske träsnidaren Jakob Kremberg.

Det ståtliga altarskåpet var ursprungligen ännu mäktigare,.

De vackra korstolarna framme i högkoret är från mitten av 1300-talet. De stod ända fram till mitten av 1800-talet i västra delen av korpartiet men är sedan en renovering av domkyrkan på 1960-talet placerade på sin nuvarande plats. På baksidan täcks korstolarna av de så kallade Karl XII:s grindar, som ursprungligen sattes upp som korskrank framför lekmanaltaret vid lektoriemuren.

Denna fem meter höga mur delade förr upp kyrkan upp i två delar. En del av kyrkan var för prästerna och en för allmänheten. När muren revs på 1800-talet byggdes den nuvarande trappan. Vid trappan står två bronsänglar föreställande Mikael och Gabriel, som tillverkades i Tyskland på 1200-talet, och som därmed är domkyrkans äldsta inventarier.

Vid sidan om Jungfru Maria är Sankt Laurentius domkyrkans främsta skyddshelgon. Han är även skyddshelgon för Uppsala och Linköpings domkyrkor. I högkoret finns en bronsskulptur av honom, där han avbildas med sitt martyrredskap halstret. Den 10 augusti är Sankt Laurentius martyrdag, och då brukar figuren vändas så att han tittar ut mot sin församling.

Sakramentshuset i södra kapellet har en skulptur av en kvinna som tolkas som Katarina av Vadstena, dotter till den heliga Brigitta.

Predikstolen är utförd 1592 av Johannes Ganssog från Frankfurt an der Oder, och på korgens sidor kan vi se fem scener ur Jesu liv: herdarnas tillbedjan, nattvarden, korsfästelsen, återuppståndelsen och påskundret.

På sidorna om predikstolen finns vapensköldar tillhörande de som skänkt predikstolen till kyrkan. Deras namn finns också uthuggna på predikstolen.

Ett epitafium är över superintendenten i Lund, Mads Jenssen från Middelfart. Han avbildas på epitafiet med sin hustru Mette Wibe, som var borgmästardotter från Köpenhamn, omgivna av parets sju söner och fem döttrar.

Läktarorgeln byggdes i början av 1930-talet av den danska orgelbyggarfirman Marcussen & Søn. Men under nästan tvåhundra år, med början på 1620-talet var kyrkans huvudorgel placerad på en läktare framme i koret.

I domkyrkan finns ett astronomiskt ur som dateras till 1420-talet, och som kallades Horologium Mirabile Lundense - Det underbara uret i Lund, sannolikt byggd av urmakaren Nicolaus Lilienfeld i Rostock.

Uret som under 1600-talet gick i stå, plockade senare ner men restaurerades samt återinstallerades i kyrkan i början av 1900-talet.

Den övre delen av uret är den astronomiska delen och är i stort intakt sedan 1400-talet. Den nedre delen är kalendariet och här finns en mängd information om dagar, månader, helgdagar, när fastlagsdagen, påsk och pingst infaller.

När uret spelar kan man höra "in dulci jubilo", en melodi som stammar från 1300-talet - samtidigt som sex träfigurer passerar domkyrkans ena skyddshelgon Maria med Jesusbarnet - skulpterad på 1920-talet av Malmökonstnären Anders Olson.

Uret spelar klockan 12 och 15 varje dag, undantaget på söndagar då den tidigare spelningen sker klockan 13 för att inte störa högmässan.

Det södra tvärskeppskapellet domineras av en 3,5 meter hög sjuarmad bronsljusstake som tillverkades vid 1400-talets slut i Hamburg. Ljusstaken ska påminna om templet i Jerusalem och har fyra armar som uppbär evanglistsymbolerna: Ängen för Matteus, Lejonet för Marcus, oxen för Lukas och örnen som symboliserar Johannes.

Domkyrkans torn är 55 meter höga, och går ibland under namnet "Lunna pågar". De tillkom vid i slutet av 1800-talet, då man rev ner de medeltida tornen. Den äldsta kyrkklockan göts 1513.

Tidigare fanns här en storklocka som ursprungligen tillkom år 1215 och då vägde nio ton. Den hängde under 300 år i domkyrkan och gick under namnet Maria Laura, efter domkyrkans skyddshelgon Maria och Laurentius. Dess klang ansågs ha undergörande kraft och när kung Valdemar Atterdag låg på sitt yttersta ska han ha ropat "Hjälp mig, du stora klocka i Lund".

Klockan sprack på 1500-talet och gjöts sedan om flera gånger. Klockan hamnade så småningom i Stockholm där den nu hänger i Hedvig Eleonora kyrka.

Källor:

Webb: Lunds domkyrkoförsamling.

Webb: Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister.

Bok: "Lunds domkyrka - Vägledning för besökande". På Domkyrkorådets uppdrag utarbetad av Eiler Graebe. 1969.

Bok: "Domkyrkan i Lund - En vandring i tid och rum". Eva Helen Ulvros, Anita Larsson och Björn Andersson. ISBN 978-91-87031-43-2

Bok: "990 kyrkor från Skåne i söder till Lappland i norr". Beatrice och Gösta Glase. ISBN 91-7988-142-4

Bok: "Kyrkor i Skåne - en kulturhistoria". Siegrun Fernlund 1980. ISBN 91-85330-26-4